

باغ نگارستان

سازمان زیباسازی شهر تهران

دفتر پژوهشهای فرهنگی

سازمان زیباسازی شهر تهران

سازمان زیباسازی شهر تهران

خیابان ولی عصر، بالاتر از میدان ونک، خیابان شهید علیرضا دامن افشار، شماره ۵۵،

تلفن: ۳-۸۸۸۰۴۸۱ نمابر: ۸۸۷۸۵۳۳۲

www.zibasazitehran.ir

با همکاری دفتر پژوهشهای فرهنگی

خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، نبش کوچه یگانه، شماره ۲۲۹

پستی: ۱۵۸۴۷۳۶۹۱۳ تلفن: ۸۸۸۲۱۳۶۴ دورنگار: ۸۸۳۰۲۴۸۵

www.iranculturestudies.com

www.Lahzeh-ketab.com

باغ نگارستان

• نوشته دکتر حسن علی پورمند

• زیر نظر: دکتر اسکندر مختاری

• ویراستار: داورا مردوخ

• طراح و صفحه‌آرا: فریده داورزنی

• چاپ: نقش ایران • چاپ اول: ۱۳۹۰

همه حقوق محرز است.

ISBN: 978-964-379-234-3

شابک: ۳-۲۳۴-۲۷۹-۹۶۴-۹۷۸

پورمند، حسن علی
باغ نگارستان / نوشته حسن علی پورمند؛ زیر نظر اسکندر مختاری؛ [به سفارش سازمان]
زیباسازی شهر تهران. - تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۹۰.
۴۰ص.؛ مصور (بخشی رنگی). - (تهران پژوهی؛ ۲۰)

ISBN: 978-964-379-234-3

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیفا

کتابنامه: ص. ۳۹ و ۴۰.

۱. باغ نگارستان. ۲. تهران - آثار تاریخی. الف. سازمان زیباسازی شهر تهران. ب. دفتر

پژوهشهای فرهنگی ج. عنوان.

DSR ۲۰۷۹/هـ ۸۴ پ ۹ ۱۳۹۰

کتابخانه ملی ایران

۹۵۵/۱۲۲

۲۳۴۸۱۵۶

فهرست مطالب

۷	■ مقدمه
۸	■ محدوده باغ ۱۴ ستار
۸	● موقعیت امروز
۹	● موقعیت تاریخی
۱۰	■ نشانه‌های باقی‌مانده از باغ نگارستان
۱۲	■ چگونگی شکل‌گیری باغ و توصیف آن
۱۷	● تأمین آب باغ
۱۷	● حمام باغ نگارستان
۱۷	● مراسم در باغ نگارستان
۱۸	■ معماران و نقاشان باغ نگارستان
۲۱	■ بی‌مهری به باغ نگارستان
۲۲	■ از کاخ قاجاری تا دانشسرای عالی
۲۸	● معماری دانشسرای عالی
۳۲	● گلگشت فردوسی
۳۴	■ قتل قائم مقام فراهانی
۳۷	■ کاربری‌های باغ نگارستان
۳۹	■ منابع

یکی از عمارت‌های مهم دوره قاجار که تاریخ پر فراز و نشیبی را طی کرده، باغ نگارستان است. فتحعلی شاه (۱۲۱۲-۱۲۵۰ ق)، در دوران سلطنت خود، قصر و باغ بسیار در تهران ساخت که از جمله باغ گلشن، قصر ماه، قصر فیروزه، قصر آینه، قصر زمرد و باغ نگارستان را می‌توان نام برد (سهیلی خوانداری، ۱۳۸۱، ص ۳۱).

باغ نگارستان در آغاز بنا به دستور فتحعلی شاه، در سال‌های ۱۲۲۲ تا ۱۲۲۸ قمری به عنوان یک باغ-قصر، و برای استفاده در ایام تابستان ساخته شد. جشن ولیعهدی محمد میرزا در ۱۲۴۹ قمری و تاج‌گذاری او در ۱۲۵۰ قمری، و نیز مراسم ازدواج ناصرالدین شاه در ۱۲۵۸ قمری در همین باغ برپا شد. روی به سرزمین مان به علت بی‌اعتنایی ناصرالدین شاه به این باغ، به صورت متروکه درآمد. اما با توجه به عمارت‌های دلگشا و قلمدان در آن، وجود نقاشی‌های عالی، بروز اتفاقات سیاسی از جمله قتل قائم مقام فراهانی در این باغ، آن را همواره مورد توجه واقع می‌ساخت؛ و در آینده‌ای نه چندان دور با تبدیل این باغ به یکی از مهم‌ترین مراکز آموزش عالی کشور (دانشگاه عبادتی، اطلاق نام اولین دانشگاه در ایران به آن، و در نتیجه رفت و آمد رجال فرهنگی در آن مکان، مجدداً مورد عنایت قرار گرفت.

باغ نگارستان اولیه با توجه به نقشه عبدالغفار نجم‌الدوله که در سال ۱۳۰۹ هجری قمری (۱۸۹۱ میلادی) تهیه شده است، دارای وسعت نسبتاً زیاد و حدود ۴۳۲۰۰ مترمربع بوده و به مرور زمان، بخش‌هایی از

آن به ادارات و سازمان‌های دولتی واگذار شد. بنابراین، محدوده کنونی آن، با حدود ۱۰۰۰۰ مترمربع، قابل قیاس با اراضی اولیه نیست. این گزارش در نظر دارد چگونگی شکل‌گیری این باغ و حوادثی را که بر آن گذشته است، بررسی و توجه علاقه‌مندان به میراث گذشته این سرزمین را بر اساس شواهد و مدارک موجود جلب نماید. اگر چه این باغ به رغم نامهربانی‌های فراوانی که در عمر نه چندان طولانی خود (حدود نویست سال) دیده است، اما این استعداد و آمادگی را دارد که به عنوان یکی از مراکز فرهنگی مهم و قابل اعتنا، مورد بازدید مردم به طور عام و دانش‌آموزان و دانشجویان و رجال فرهنگی به طور خاص قرار گیرد. به ویرانی که در سال‌های اخیر مقرر گردیده است تا این فضای تاریخی و دلنشین، به موزه تاریخ علم و مرکز اسناد دانشگاه تهران تبدیل شود.

محدوده باغ نگارستان

موقعیت امروز: در انشعاب شرقی، تاریخی باغ نگارستان با مشخصات نقشه فعلی شهر تهران، محدوده این باغستان به صورت کلی در شمال میدان بهارستان و در غرب تقاطع مصطفی‌خیمینی و خیابان مجاهدین اسلام است، و می‌توان حدود اربعه باغ را به شرح زیر معین کرد: از شمال به خیابان شریعتمدار، از جنوب به خیابان کمال‌الملک (جنوب)، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)، از غرب به خیابان شهید سعید نیک‌خو، و از شرق به خیابان دانشسرا محدود بوده است. در این محدوده، معاونت راهبردی برنامه‌ریزی و نیروی انسانی ریاست جمهوری (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور قدیم) در بخش میانی باغ قدیم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (بخش جنه‌ی باغ قدیم، و پژوهشکده فرهنگ و هنر دانشگاه تهران در بخش شمالی باغ قدیم استقرار دارند. در ۱۵ سال اخیر سازمان برنامه و بودجه اقدام به خرید اراضی حد فاصل خیابان شهید سعید نیک‌خو و خیابان صفی‌علیشاه (در بخش غربی باغ قدیم) نمود. بدین ترتیب محدوده اراضی دولتی در غرب تا خیابان صفی‌علیشاه گسترش یافت و خیابان شهید سعید نیک‌خو که سابقاً معبر حد غربی باغ نگارستان بود، جزو اراضی مجموعه دولتی فعلی شد.